

AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

Att få eleven att återvända till skolan

En kvalitativ studie om socionomers och pedagogers erfarenheter av
arbetet med långvarig ogiltig skolfrånvaro

Gustav Larsson och Johan Åsbrink

2017

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Socialt arbete
Socionomprogrammet

Handledare: Ulla Forinder
Examinator: Pia Tham

Abstract

To get the pupil to return to school

- A qualitative study of social workers and educators' experiences of their work with long-term school absence

Previous research on long-term school absence has identified a number of risk and protection factors that affect pupils' school absence. The purpose of the study was to investigate social workers' and educators' perception of long-term invalid school absence and the extent to which known factors are used in an overall perspective in their work against and in their collaboration. The research questions concerned in what way professionals use known factors of influence in an overall perspective in the work against long-term invalid school absence and how social workers and educators cooperate with others in the work against long-term invalid school absence. The empirical material of the study was collected through two focus group interviews with social workers and teachers. System theory and organizational theory was used to analyze the results of the study. The result showed that a central part of the professional's work is to map the pupil's problems, which often consists of a complex problem that involves several factors. Collaboration with other professionals in working with the pupil is also described as necessary in order for efforts to be made against long-term invalid school absence.

Key words: School absenteeism, truancy, collaboration

Sammanfattning

Tidigare forskning om långvarig ogiltig skolfrånvaro har identifierat ett flertal risk- och skyddsfaktorer som påverkar elevens skolfrånvaro. Syftet var att studera socionomers och pedagogers uppfattning om och i vilken utsträckning kända påverkansfaktorer tillvaratas för att beakta ett helhetsperspektiv i arbetet med att motverka långvarig ogiltig skolfrånvaro samt vilka aspekter av samverkan som finns. Studien har haft två frågeställningar; på vilket sätt upplever professionella att kända påverkansfaktorer tas tillvara för att beakta ett helhetsperspektiv i arbetet med att motverka långvarig ogiltig skolfrånvaro samt vilka aspekter av samverkan socionomer och pedagoger som finns i arbetet med att motverka långvarig ogiltig skolfrånvaro. Materialet samlades in genom fokusgruppsintervjuer och systemteori och organisationsteori har använts för att analysera resultatet. Resultatet visade att en central del i de professionellas arbete är att kartlägga elevens problematik, vilket ofta består av en sammansatt problembild där flera faktorer spelar in. Även samverkan med andra parter som arbetar med eleven beskrivs som nödvändigt för att insatser mot långvarig ogiltig skolfrånvaro ska bli verksamma.

Sökord: Skolfrånvaro, skol, samverkan

Förord

Först och främst vill vi tacka vår handledare, Ulla Forinder för stöd, lärorika synpunkter och vägledning genom hela vårt skrivande. Tack till de intervjupersoner som ställde upp och visade stort engagemang under våra intervjutillfällen. Vi vill även tacka våra kurskamrater för intressanta och givande diskussioner, samt för glädje och uppmuntran. Författarna till denna uppsats har varit lika delaktiga i alla arbetes delar och har bidragit lika mycket till helheten.

Gävle, 2017

Gustav Larsson och Johan Åsbrink

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	4
1.1	Kapitlets disposition	4
1.2	Problembakgrund.....	4
1.3	Relevans för socialt arbete	6
1.4	Syfte och frågeställningar	6
1.5	Centrala begrepp	6
1.6	Avgränsningar.....	7
1.7	Uppsatsens disposition.....	7
2	Tidigare forskning	8
2.1	Kapitlets disposition	8
2.2	Litteratursökning.....	8
2.3	Tre kategorier för påverkansfaktorer	8
2.3.1	Individuella faktorer	9
2.3.2	Skolfaktorer	10
2.3.3	Psykosociala faktorer.....	10
2.4	Insatser - förebyggande och tidiga insatser är att föredra.....	11
2.5	Samverkan	12
3	Teoretisk referensram	12
3.1	Kapitlets disposition	12
3.2	Val av teorier	12
3.3	Generell systemteori - att se sammanhang och samband.....	13
3.4	Systemekologiskt perspektiv - Systemiskt tänkande på andra sidan atlanten .	14
3.5	Systemteori som praktik i socialt arbete	15
3.6	Organisationsteoretiskt perspektiv på samverkan.....	15
4	Metod - tillvägagångssätt för insamling av empiri	16
4.1	Kapitlets disposition	16
4.2	Förförståelse.....	16
4.3	Forskningsdesign	17
4.4	Tillvägagångssätt	17
4.5	Fokusgruppsintervju	17
4.6	Forskarens roll under fokusgruppsintervjun	18
4.7	Intervjuguide och stimulusmaterial	19
4.7.1	Urval av intervjupersoner	19
4.7.2	Insamling av data.....	20
4.7.3	Analysmetod.....	21
4.8	Uppsatsens trovärdighet.....	21
4.8.1	Validitet och reliabilitet	21
4.8.2	Generaliserbarhet.....	22
4.8.3	Etiska ställningstaganden	22
5	Resultatredovisning	23
5.1	Kapitlets disposition	23
5.2	Presentation av intervjupersoner.....	23
5.3	Påverkansfaktorer	23
5.3.1	Kartläggning före insats.....	24
5.3.2	Sammansatt problematik	25
5.4	Samverkan	27
5.4.1	Möjligheter och utmaningar	28

6	Analys	30
6.1	Kapitlets disposition	30
6.2	Kartläggning - en del av de professionellas systemteoretiska förhållningssätt	30
6.3	Sammansatt problematik - svårigheter som smittar	31
6.4	Samverkan - specialisering och integration	31
7	Diskussion	33
7.1	Kapitlets disposition	33
7.2	Sammanfattning av studiens viktigaste resultat	33
7.3	Resultatdiskussion	33
7.4	Metoddiskussion	34
7.5	Förslag till fortsatt forskning	35
8	Litteraturförteckning	36
9	Bilagor	40
	<i>Bilaga 1. Informationsbrev</i>	40
	<i>Bilaga 2. Intervjuguide</i>	41

1. Inledning

Under kursen "Handledd verksamhetsförlagd utbildning" fick vi socionomstudenter möjlighet att under drygt 3 månaders tid praktisera inom en verksamhet där socialt arbete bedrivs och under handledning av professionella socionomer få utveckla vår kunskap och professionalitet. Det var under denna period av utbildningen som idén till detta examensarbete väcktes. Skolfrånvaro var ett problem som diskuterades dagligen på arbetsplatserna och de barn och ungdomar som var aktuella på socialtjänsten hade på olika sätt svårigheter som ofta ledde till skolfrånvaro. Intresset för hur skolfrånvaro uppstår och vad vi i samhället gör för att förhindra det motiverade oss till att genomföra denna studie. Genom att ta del av tidigare forskning insåg vi snart att ämnet var väl beforskat och att det redan fanns kunskap om såväl orsaker som interventioner. Med dessa forskningsresultat som utgångspunkt formulerade vi syftet med vår studie. Intresse väcktes då för att undersöka om dessa resultat var kända bland yrkesverksamma som arbetar professionellt med gruppen barn och unga som har långvarig ogiltig skolfrånvaro.

1.1 Kapitlets disposition

Detta kapitel består av fyra avsnitt; *problembakgrund, relevans för socialt arbete, syfte och frågeställningar* samt ett stycke som redogör för *uppsatsens disposition*.

1.2 Problembakgrund

I Sverige har alla barn rätt till utbildning enligt Skollagen (SFS 2010:800) 7 kap., 2§, 3§. Detta medför även skolplikt i form av en skyldighet för eleven att delta i undervisningen så länge eleven inte har en giltig anledning till frånvaro samt en skyldighet för skolan att tillhandahålla utbildning. Skolplikten innefattar även vårdnadshavare, då de ska se till att deras barn går till skolan. Även kommunen där eleven är folkbokförd har ett ansvar för att kontrollera att skolplikten fullgörs (Skolverket, 2010). Genom att gå i skolan ges möjligheten att lära sig läsa, skriva och räkna samt tillgodogöra sig livsnödvändiga kunskaper och erfarenheter. I vårt samhälle är detta en stor del i att utvecklas som människa och förbereda sig för framtiden. Skolan är identitetsskapande, möjliggör delaktighet i samhället och är dessutom en viktig förutsättning för att bibehålla ett demokratiskt samhälle (Skolinspektionen, 2016; Ekstrand, 2015). Enligt den senaste kartläggningen av skolfrånvaro i Sverige som Skolinspektionen (2016) publicerat var det under hösten 2015 drygt 1700

grundskoleelever som rapporterades ha ogiltig sammanhängande frånvaro i en månad eller mer. Med nästan en miljon skolpliktiga barn i Sverige utgör denna grupp 1,7 promille av alla elever. Utöver dessa hade drygt 18000 elever ogiltig upprepad ströfrånvaro (ibid.).

Problemområdet för denna studie är långvarig ogiltig skolfrånvaro, vilket innefattar alla elever som av någon anledning varit ogiltig frånvarande från skolan under en längre period. Dock finns det ingen officiell definition av vad som menas med långvarig. Skolinspektionen (2016) skriver att de följer Skolverkets riktlinjer när de definierar långvarig som att eleven varit ogiltigt frånvarande i minst en hel månad. Strand och Granlund (2014) definierar fenomenet som när eleven varit ogiltigt frånvarande 30% av undervisningstimmarerna under ett och samma läsår. Det bör dock förtydligas att all form av skolfrånvaro, lång som kort, giltig som ogiltig, kan skapa svårigheter för eleven och hindra denne från att nå sina mål (Skolinspektionen, 2016). Långvarig ogiltig frånvaro kan vara och ska betraktas som en varningssignal, både för en bristande skolmiljö men även för att ett barn far illa och behöver stöd även utanför skolans väggar (Skolverket 2010). Gruppen med elever som är långvarigt ogiltigt skolfrånvarande är långt ifrån homogen men inom forskningen brukar man tala om en övergripande indelning i två grupper som skiljer sig från varandra. Det är dels "hemmasittarna" som är isolerade i sitt hem hela eller större delen av dagen och dels skolkare som inte går i skolan men ändå har ett aktivt socialt liv och spenderar mycket tid utanför hemmet (Gladh & Sjödin, 2014). Forskningen ger en enad bild om att långvarig ogiltig skolfrånvaro är ett problem som uppstår till följd av en rad komplexa och sammanhängande faktorer som påverkar eleven (Skolinspektionen, 2016; Reid, 2005; Gladh & Sjödin, 2014; Kearney, 2003). Att vara borta från skolan kan på kort sikt leda till försämrade betyg, social isolering och familjekonflikter och på lång sikt kan detta skapa en social utsatthet i vuxenlivet (Ekstrand 2015; Kearney 2003).

För att förstå fenomenet långvarig ogiltig skolfrånvaro utgår forskningen dels från riskfaktorer för att förstå hur elevens frånvaro uppkommer och dels från skyddsfaktorer som leder till att eleven är närvarande och engagerad i undervisningen. I detta arbete kommer vi studera påverkansfaktorerna för skolfrånvaro och dela in tidigare forskning i tre övergripande kategorier som Strand och Granlund (2014) presenterar i sin studie. Dessa är:

- Elevens individuella faktorer - beteende, egenskaper och nedsättningar.
- Skolfaktorer - skolmiljö, undervisningskvalitet och resurser.
- Psykosociala faktorer - hemmiljö, familj, socialt nätverk och socioekonomisk situation.

1.3 Relevans för socialt arbete

Vi har för avsikt att genom vår studie bidra till en djupare förståelse för det sociala problemet långvarig ogiltig skolfrånvaro. Eftersom vårt urval av intervjupersoner har varit förhållandevis litet har vi även kunnat förlita oss på tidigare forskning för att på så sätt kunna jämföra och göra relevanta kopplingar. Vår studie och dess resultat kan öka förståelsen för barn och ungdomar som har hög skolfrånvaro och förhoppningsvis bidra med kunskap om fenomenet kan förebyggas alternativt åtgärdas. Det är kunskap som är relevant för socialarbetare, pedagoger och andra yrkesroller som arbetar eller kommer i kontakt med denna grupp.

1.4 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka socionomer och pedagogers uppfattning om problemområdet långvarig ogiltig skolfrånvaro samt hur motverkande insatser utformas, tillämpas och fördelas mellan de nämnda professionerna.

Studiens frågeställningar är:

- På vilket sätt upplever de professionella att kända påverkansfaktorer för långvarig skolfrånvaro tas tillvara i arbetet med att motverka detta?
- Hur beskriver socionomer och pedagoger sin samverkan i arbetet med att motverka långvarig ogiltig skolfrånvaro?

1.5 Centrala begrepp

- Långvarig ogiltig skolfrånvaro – begreppet används i denna studie för att beskriva den grupp elever som varit frånvarande från skolan i mer än 30 % av undervisningstimmarna.
- Hemmasittare – långvarigt skolfrånvarande elever som är isolerade i sitt hem under hela eller stora delar av dagen.

- Påverkansfaktorer – innefattar både de risk- och skyddsfaktorer som genom tidigare forskning identifierats som faktorer som påverkar skolfrånvaro på olika sätt.

1.6 Avgränsningar

Studien har avgränsats till att främst studera problemområdet långvarig ogiltig skolfrånvaro, vilket är den mest svårlösta formen av skolfrånvaro (Skolverket, 2010). Dock kommer vi även använda oss av begreppet skolfrånvaro i en mer generell term, då orsakerna till att detta problem uppstår i många fall är lika. Vi kommer inte att ta upp skolfrånvaro som är kopplat till sjukdomar eller andra åkommor som berättigar giltig frånvaro. Långvarig ogiltig skolfrånvaro kan delas in i två övergripande grupper vilket yttrar sig i att barnet eller den unge antingen har ett introvert eller extrovert beteende. Båda grupperna är inkluderade i studien men vi kommer inte att studera detta mer ingående då studien fokuserar på de professionellas upplevelser av arbetet i förhållande till påverkansfaktorer och samverkan.

1.7 Uppsatsens disposition

Uppsatsen består av sju kapitel samt litteraturförteckning, samtliga kapitel inleds med ett kort stycke om dess disposition. Första kapitlet (1), *inledning*, innehåller en problembakgrund, relevans för socialt arbete, syfte samt frågeställningar och aktuellt avsnitt om uppsatsens disposition. Kapitel två (2) presenterar tidigare forskning samt tillvägagångssätt för litteratursökning. Tredje kapitlet (3) redogör för uppsatsens teoretiska referensram genom att presentera vilka teorier som ligger till grund för analys av det empiriska materialet. Kapitel fyra (4) innefattar en redogörelse för insamlingsmetod av studiens empiriska data samt vilken analysmetod som använts i sammanställningen av detsamma samt ett avsnitt om uppsatsens trovärdighet. Femte kapitlet (5) presenterar resultatet av den empiriska datainsamlingen. Kapitlet innehåller också en kort presentation av studiens informanter. Kapitel sex (6) redovisar analysen av det empiriska materialet, som gjorts med hjälp av studiens teoretiska referensram. Sjunde kapitlet (7) avslutar uppsatsen och innehåller en *sammanfattning av studiens viktigaste resultat*, en *resultatdiskussion* samt en *metoddiskussion*.

2 Tidigare forskning

2.1 Kapitlets disposition

I följande kapitel kommer det övergripande kunskapsläget för forskningen inom långvarig ogiltig skolfrånvaro att redogöras. Kapitlet inleds med en beskrivning av författarnas litteratursökning och hur vi hittat det material vi refererar till. Därefter följer ett antal tematiserade rubriker som vi bedömer är av vikt för vår studie. Vi kommer att redovisa forskning som berör vilka påverkansfaktorer som spelar in på långvarig ogiltig skolfrånvaro, hur professionella jobbar med insatser samt hur verksamheter samverkar för att motverka det valda problemområdet.

2.2 Litteratursökning

Utifrån de sökresultat vi funnit kunde vi konstatera att långvarig ogiltig skolfrånvaro är ett välbeforskat område med en relativt bred terminologi och vi fann flera begrepp som utökade vår bank av sökord. För att få en överskådlig bild av området har vi genomfört sökningar i databaser som SwePub, SocIndex, Libris, Diva portal samt Higgins och Discovery som är Högskolan i Gävles egna databaser. Sökorden bestod till en början av "school absenteeism", "skolfrånvaro", "hemmasittare" och "skolk". Genom de resultat vi fick fann vi på så sätt nya sökord som "school refusal behavior", "truancy" och "dropout problem". Vi har främst tagit del av digitaliserad litteratur men även fysiska böcker. Litteraturen kommer dels från myndigheter som Skolverket, dels från andra lärosäten men även från vetenskapliga tidskrifter och bokförlag. Urvalet för den litteratur vi använt oss har utgått ifrån vilken relevans litteraturen har för svenska förhållanden. Vi har även prioriterat nypublicerad framför äldre litteratur och valt litteratur med en högre grad av vetenskaplighet och som refereras mer frekvent i annan forskning. Utöver detta har vi även studerat de referenser som andra författare har refererat till i sin forskning för att på så sätt hitta ny litteratur.

2.3 Tre kategorier för påverkansfaktorer

Svaret på varför skolfrånvaro uppkommer kan skilja sig åt beroende på vem som får frågan. Pedagoger och företrädare för skolan lägger problemet på föräldrarna, brister i hemmiljön och att eleverna har en dålig attityd gentemot skolan samtidigt som elever och föräldrar istället beskyller skolan och lärarna för att de inte lyckas stimulera och engagera alla elever i klassen (Ekstrand, 2015; Karlberg & Sundell, 2004). En mer

pragmatisk inställning till problemet är att elevers skolfrånvaro kan indikera ett avvikande riskbeteende men att skolan fortfarande är skyldig att skapa en skolmiljö som är formad efter alla elevers behov (Strand & Granlund 2014). Inom forskningen delas vanligen påverkansfaktorerna för skolfrånvaro in i tre övergripande faktorer som kommer redogöras för nedan. I verkligheten samspelar ofta alla faktorer och orsakar på så vis en ibland omfattande problematik som kan leda till skolfrånvaro hos en elev (Skolinspektionen, 2016). Strand och Granlund (2014) har studerat 90 niondeklassare med långvarig ogiltig skolfrånvaro vid två olika skolor i Sverige. Syftet med deras studie var att utforska vilka drag som var utmärkande för denna grupp och om de går att se mönster till varför dessa 90 elever har hög skolfrånvaro. Resultatet från denna studie och några andra kommer att presenteras mer ingående i kommande rubriker. För att få en överskådlig bild av hur ogiltig skolfrånvaro uppstår har vi valt att strukturera följande rubriker efter Strand och Granlund (2014) som i sin studie presenterar de tre kategorierna: individuella faktorer, skolfaktorer och psykosociala faktorer. Kategoriseringen är till för att identifiera problem men också som ett hjälpmedel för att skapa en holistisk bild, fånga helheten (ibid.). Skolverket (2010) nöjer sig med att ange två kategorier; hem och skola, samtidigt som man konstaterar i likhet med vad som nämnts tidigare att dessa faktorer nästan uteslutande påverkas av varandra. Skolinspektionen (2016) samt Gren-Landell, Ekerfelt Allvin, Bradley, Andersson, & Andersson (2015) använder i stort sett samma rubriker; individ, hem/familj samt skola i vår studie har vi dock, som redan nämnts, valt att tillämpa Strand och Granlunds (2014) terminologi.

2.3.1 Individuella faktorer

Individuella faktorer innefattar huvudsakligen elevens; eget beteende, egenskaper samt funktionsvariationer av olika slag (Strand & Granlund, 2014). Tidigare forskning belyser detta genom att visa på att elever med hög skolfrånvaro begår brott, bryter mot regler i skolan och använder droger i högre utsträckning än de elever som går i skolan. Elever med inlärningssvårigheter eller neuropsykiatriska diagnoser löper också en högre risk för skolfrånvaro (Karlberg & Sundell, 2004). De frånvarande eleverna har ofullständiga betyg, de har föräldrar som är mindre engagerade och har sämre insyn i elevens liv, ett asocialt umgänge och en tidigare sexualdebut (ibid.). Även depression, likgiltighet och en känsla av att inte passa in är faktorer som betraktas som individuella (Strand & Granlund, 2014). Skolinspektionen (2016) noterar också i sin rapport en

överrepresentation av elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i gruppen med långvarig ogiltig skolfrånvaro. Det har förekommit tankegångar inom forskningen som hävdar att skolfrånvaro kan ses som individens protest och en sund reaktion mot en skola som inte kan tillfredsställa alla elever (Karlberg & Sundell, 2004). Dock pekar många av riskfaktorerna som kopplas till skolfrånvaro på att vi bör betrakta detta som tecken på en begynnande generell asocial karriär (ibid.).

2.3.2 Skolfaktorer

Med skolfaktorer avses, den fysiska skolmiljön, pedagogiska miljön samt den sociala miljön som är direkt knuten till skolverksamheten (Strand & Granlund, 2014). Skolan måste kunna tillgodose elevernas behov och en ostrukturerad undervisning leder till att vissa elever inte blir sedda och därför eftersatta, vilket kan leda till skolfrånvaro (Skolinspektionen, 2016). Det inte skolans ansvar att lösa alla problem som eleven och familjen kan tänkas ha. Dock har skolan ett stort ansvar när det kommer till att identifiera de svårigheter som kan uppstå i elevens liv, svårigheter som på sikt leder till skolfrånvaro. Betydelsen av det arbetet blir tydligt då det ställs i relation till skolans skyldighet att tillhandahålla utbildning (Skolverket, 2010). Skolan är tillsammans med föräldrarna de viktigaste resurserna för elevens skolgång menar Konstenius och Schillaci (2010). Strand och Granlund (2014) lyfter fram att de flesta elever som har eller riskerar att ackumulera långvarig ogiltig skolfrånvaro tilldelas åtgärdsplaner med insatser som syftar till att motverka frånvaron. Deras studie visar att antalet elever som omfattas av åtgärdsplaner är stigande fram till åttonde klass men att knappt en fjärdedel av elever inte fått insatser trots hög skolfrånvaro. Skolinspektionen (2016) konstaterar följaktligen i sin rapport att skolan har svårt att möta elevernas behov såväl pedagogiskt som gällande social skolmiljö. Samma rapport konstaterar också att skolan är skyldig att meddela vårdnadshavare inom 24 timmar att deras barn varit ogiltigt frånvarande (ibid.). Brister i denna rapportering förekommer vilket problematiserar arbetet med att identifiera växande skolfrånvaro i tid (Skolverket, 2010).

2.3.3 Psykosociala faktorer

Psykosociala faktorer innefattar hemförhållanden, familjesituation, socioekonomi, fritid samt umgänge (Strand & Granlund, 2014). Strand och Granlunds (2016) konstaterar efter analys av sin studies resultat att majoriteten av populationen, eleverna, de studerat har separerade föräldrar. Deras slutsats är att det är en psykosocial riskfaktor i relation

till ogiltig skolfrånvaro att ha separerade föräldrar. Vidare konstaterar Strand och Granlund (2016) att föräldrarna till samma elever har en lägre utbildningsnivå än det nationella genomsnittet vilket kan skapa socioekonomisk utsatthet. Många elever som ingår i skolverkets (2010) undersökning av ungdomar med långvarig ogiltig skolfrånvaro berättar om svåra hemförhållanden samtidigt som en stor del också uppger någon anhörig som särskilt betydelsefull i arbetet med att återvända till en fungerande skolgång. Samverkan mellan skola och sociala myndigheter är avgörande för ett framgångsrikt arbete med att hjälpa elever som på grund av svåra hemförhållanden har omfattande skolfrånvaro (Ibid). Även Reid (2005) menar att social ojämlikhet och fattigdom är riskfaktorer på samhällsnivå som har en tydlig koppling till skolfrånvaro.

2.4 Insatser - förebyggande och tidiga insatser är att föredra

Teasley (2004) har publicerat en kunskapsöversikt över vilka riskfaktorer som förekommer kring skolfrånvaro och hur elever kan skyddas genom insatser. Författaren drar slutsatsen att socialarbetare måste utveckla förebyggande insatser men att det inte finns ett givet framgångsrecept eftersom alla samhällen och skolor är olika. Detta kan ställas i relation till Skolverket (2010) förespråkar tidigare insatser vid identifierad frånvaro, samtidigt som man konstaterar brister i rapportering vilket har en fördröjande effekt på insatserna. Skolan har alltid varit en viktig plats för att bedriva socialt arbete men temat skolfrånvaro har fått relativt litet utrymme socialt arbete (Teasley, 2004). Anledningen till detta kan vara att socialarbetare generellt fokuserat på insatser för de mest utsatta barnen och bistå med hjälp i akuta situationer. Denna prioritering beskrivs som nödvändig men olycklig, då fler förebyggande insatser mot skolk och skolfrånvaro långsiktigt skulle minska den sociala utsattheten som barn och unga med skolfrånvaro har (Teasley, 2004). Skolan har sedan många år haft utarbetade program som motverkar mobbning och kränkningar men få skolor har insatser som förebygger skolfrånvaro och fokus läggs endast på den grupp som redan befinner sig i riskzonen (Karlberg & Sundell, 2004). Att istället lägga mest energi på att främja skolnärvaro för samtliga elever är något som även Konstenius och Schillaci (2010) tar fasta på. Exempel på förebyggande insatser är att arbeta för en god skolmiljö, etablera rutiner för samverkan med föräldrar, utveckla resursinsatser och utöka handledningen för skolans anställda (ibid.).

2.5 Samverkan

En central faktor för att förbättra insatser och få eleven att ta sig ur en svår skolproblematik är samverkan. Detta innefattar dels hur professionerna på skolan samverkar men även hur man arbetar med föräldrar och andra verksamheter i samhället som fritidsgårdar, sjukvården och sociala myndigheter (Gladh & Sjödin, 2014). Grunden till samverkan handlar i hög grad om interaktion, kommunikation och den relation vi skapar gentemot varandra (Svensson, Jonsson, Laanemets, 2008). Problembilden kring långvarig ogiltig skolfrånvaro ofta är komplex och består av flera delar. Därför är det nödvändigt att flera aktörer samverkar och bidrar med sin unika kompetens för att kunna lösa svårigheterna och utveckla nya arbetsmetoder (Gren-Landell et al., 2015; Kearney, 2003). Även Svensson et al. (2008) menar att det inte finns en verksamhet som ensam har all expertis och kompetens som krävs för att tillfredsställa de behov som finns i samhället. Detta fordrar en helhetssyn på människan som kan förstås med hjälp av de olika delarna. I samverkan har varje profession olika teoretiska perspektiv och skilda synsätt. En av de platser där detta blir tydligt är i skolan där lärarens uppgift är att undervisa och sätta betyg, medan exempelvis skolkuratorn ska ha en mer stödjande roll. Läraren måste kontrollera elevens närvaro och kunskap för att ska kunna sätta ett rättvist betyg. Kuratorn har inte alls samma kravfyllda relation till eleven och här skapas naturligt olikheter i professionerna (Danermark, 2000). Även Kearney (2008) har genom sin studie identifierat att professionella från olika arbetsfält har olika definitioner och kan i samverkan bli oeniga när det gäller vilka termer som ska användas för att beskriva problemområdet.

3 Teoretisk referensram

3.1 Kapitlets disposition

I följande kapitel presenteras uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Första avsnittet presenterar kortfattat vilka teorier och perspektiv, systemteori samt organisationsteoretiskt perspektiv på samverkan, som kommer användas i uppsatsen och varför. Kapitlet avslutas med en redovisning av teorierna.

3.2 Val av teorier

Studiens syfte är att undersöka professionellas inställning till kända påverkansfaktorer samt hur de tillvaratas för att beakta ett helhetsperspektiv i arbetet med långvarig ogiltig skolfrånvaro. Vi har i tidigare avsnitt presenterat en genomgång av tidigare forskning

vilket har lett oss fram till påverkansfaktorerna för skolfrånvaro. Utifrån den forskning vi tagit del av råder det konsensus om att skolfrånvaro är ett komplext problem som består av flera delar som ständigt samverkar (Skolinspektionen, 2016; Strand och Granlund, 2014). På grund av detta kan systemteori vara ett lämpligt verktyg för att analysera studiens empiriska material. Ett systemteoretiskt socialt arbete utgår från att identifiera vilka system som klienten ingår i samt omges av (Öquist, 2011). Systemen antas influera varandra cirkulärt och är i konstant påverkan vilket leder till slutsatsen att ingenting kan förstås utan att sättas i relation till sitt sammanhang (Walsh, 2010).

Systemteorin är inte bara relevant för att synliggöra påverkansfaktorer, utan även för att förstå betydelsen av att olika aktörer samverkar för att råda bot på långvarig ogiltig skolfrånvaro. Detta leder oss in på vår andra frågeställning i studien som berör hur de professionella upplever aspekten av samverkan i arbetet med långvarig ogiltig skolfrånvaro. Vi har valt att använda oss av organisationsteori för att få en djupare förståelse av begreppet samverkan i relation till arbetet med skolfrånvaro och hur de verksamheter vi studerat fungerar organisatoriskt. Organisationer är till sin natur abstrakta eftersom det är ett fenomen som skapas och reproduceras genom sociala interaktioner. Trots detta är organisationer något som ligger nära i det allmänna medvetandet eftersom vi legitimerar och accepterar deras funktioner i samhället. Med hjälp av denna teori kan vi förstå hur de verksamheter informanterna är utformade och hur de samverkar med andra för att motverka skolfrånvaro (Axelsson & Bihari Axelsson, 2006).

3.3 Generell systemteori - att se sammanhang och samband

Systemteori, även kallad utvecklingsekologisk teori, har utgångspunkten att samhället utgörs av olika system och sociala nätverk på olika nivåer som omger och innefattar varje individ (Payne & Nilsson, 2015). Sociala nätverk ska då ses som relationssystem av människor som är betydelsefulla för individen (Andresen, 2002c). Perspektivets bidrag till det sociala arbetet är huvudsakligen det faktum att det uppmuntrar till ett socialt fokus i arbetet med klienten, vilket skiljer sig från mer individriktat arbete som exempelvis psykoterapi (Payne & Nilsson, 2015). Öquist (2011) menar att den teoretiska ansatsen med systemisk tänkande är att se världen som uppbyggd av helheter där allt och alla är i konstant samverkan med varandra. Dessa helheter skulle med hjälp av Payne och Nilsson (2015) definieras som såväl fysiska som psykiska system. I dessa,

ibland, mycket omfattande strukturer kan det vara svårt att se var ett system slutar och nästa börjar. En vägledning kan då vara att interaktionen sker oftare internt i systemen och nätverken än externt, mellan dem (ibid.). System brukar delas in i följande nivåer; mikronivå, mesonivå samt makronivå och antagandet är att systemen påverkar varandra mellan och inom nivåerna. Systemen delas ibland även in i kategorierna formella, till exempel arbetsplats, och informella, exempelvis familj (Andresen, 2002a). Utifrån ett systemteoretiskt perspektiv kan människan därför inte enbart studeras som individ utan det är nödvändigt att identifiera sammanhang där den befinner sig för att kunna dra slutsatser om hens situation (Payne & Nilsson, 2015). Människan påverkas inte bara av sin omgivning utan omgivningen påverkar också av den (Payne, 2014). Systemen influerar varandra cirkulärt, det vill säga att dom påverkar och påverkas av varandra (ibid.). Därigenom blir människan inte nödvändigtvis en slav under den sociala väv den ingår i utan kan skapa nya och aktivt påverka befintliga sammanhang och gemenskaper (Andresen, 2002b).

Systemteoretiskt perspektiv ger goda förutsättningar att införliva både psykologiska och sociala faktorer i det sociala arbetet och på så sätt skapa en balans mellan dessa (ibid.). Andresen (2002a) skriver i sin bok om det relationella tankesättet som präglar systemteoretiska perspektiv, att problem uppstår och blir lösta i samverkande och relationer mellan människor. Systemteori i socialt arbete är att betrakta som icke radikal teoribildning vilket betyder att den inte strävar efter att omkullkasta innevarande social ordning utan snarare fokuserar på social anpassning av individer (Payne & Nilsson, 2015). Systemteorin fokuserar på kopplingen mellan individ och resurser, för att sedan få dessa kopplingar mer verksamma (Payne, 2014).

3.4 Systemekologiskt perspektiv - Systemiskt tänkande på andra sidan atlanten

Det systemekologiska perspektivet är en påbyggnad eller vidareutveckling av systemteori och lägger till ett tydligare livslöppsperspektiv (Payne, 2014). Det ekologiska syftar alltså inte till "gröna" frågor utan livstid och levnad. Perspektivet har närmast helt ersatt den ursprungliga systemteorin i USA, medan modellerna fortfarande särskiljs i Europa (ibid.). Systemekologiskt perspektiv har förutom tidigare nämnda systemnivåer även en exo-nivå som befinner mellan meso- och makronivå samt en tids omgärdande tidsfaktor där olika livsövergångar och betydelsefulla händelser skapar ytterligare påverkan för individen och dess system (Andersson, 2013).

3.5 Systemteori som praktik i socialt arbete

Walsh (2010) belyser att en systemteoretiskt inspirerad socialarbetare har fokuserar på att identifiera vilka system som klienten ingår i och vilka system som omger hen. Systemteoretiskt tänkande har vunnit stort genomslag inom socialt arbete vilket kanske kan förklaras av det faktum att den godtar det rådande samhällspolitiska läget och samhällsorganisationer (Payne & Nilsson, 2015.) Systemteoretiskt perspektiv erbjuder i första hand ett förhållningssätt för praktiken av socialt arbete men det tar sig uttryck även i form av vissa arbetsmetoder (Andresen, 2002c). En vanlig arbetspraktik för tillämpandet av systemiskt tänkande är nätverksarbete i allmänhet och nätverksmöten i synnerhet (ibid.). Sådana möten syftar till att samla viktiga personer i klientens nätverk för att kunna kartlägga vilka resurser, potentiellt kan mötet naturligtvis också exponera risker, som finns i personens livssammanhang (Andresen, 2002b).

3.6 Organisationsteoretiskt perspektiv på samverkan

Betydelsen av begreppet samverkan kan förklaras som det samspel som sker mellan olika organisationer eller mellan olika delar inom en organisation. Två centrala begrepp som är beskrivs inom organisationsteori är specialisering och integration. Specialisering berör uppdelningen av ansvar och de arbetsuppgifter som finns i en organisation. Integration handlar om hur organisationer samverkar för att öka effektiviteten och räckvidden av arbetet. Renodlade exempel på total specialisering eller integration existerar sällan i praktiken men begreppet ska ses som motpoler på en glidande skala (Grell, Ahmadi & Blom 2013). Genom åren har människobehandlande organisationer gått mot mer specialisering vilket även ökar kraven på ökad samverkan. Tanken är att samverkan ska motverka fragmentisering av organisationens delar, öka verksamhetens kvalitet och tillvarata de resurser som finns. Samverkan är även en utmaning som kan leda till konflikter om de olika parterna anser att de har tolkningsföreträde eller kunskapsanspråk i ett särskilt ämne (Grell, 2016).

Inom socialt arbete och i synnerhet inom socialtjänsten brukar verksamheten delas upp i ett antal enheter. Det syftar till att tillfredsställa behovet för en särskild grupp, såsom barn och unga, ekonomiskt utsatta, missbrukare eller familjer. Denna uppdelning kallas för problemspecialisering, medan det även finns funktionsspecialisering som innebär att utredning och beslut skiljs från behandling och insatser. En hög grad av specialisering

kan vara användbart för att åtgärda specifika problem eller rikta sig mot en särskild målgrupp (Grell, Ahmadi & Blom 2013). Dock kan specialisering även leda till problem inom organisationer. Ansvar för vissa klienter blir otydligt vilket leder till att de slussas runt bland flera verksamheter för att tillslut få hjälp. Även risken för att två verksamheter utför samma arbete, eller onödigt arbete ökar. Tjänsterna måste istället planeras utifrån ett större sammanhang och de olika verksamheterna måste bidra med sin unika kompetens för att lösa gemensamma problem. Det finns flera sätt att öka integrationen inom organisationer, bland annat kan mer resurser läggas på nätverksarbete. SIP-möten (Samordnad individuell plan) är nätverksmöten där alla parter har en lagstadgad skyldighet att närvara. Socialtjänstlagen (2001:453) säger att socialtjänsten ska samverka med andra samhällsorgan. Även förvaltningslagen säger att myndigheter ska samverka för att underlätta för samhällsmedborgarna. (Svensson et al., 2008). Detta är exempel på försök att öka integrationen är genom att ställa krav på samverkan från en högre instans (Axelsson & Bihari Axelsson, 2006).

4 Metod - tillvägagångssätt för insamling av empiri

4.1 Kapitlets disposition

I följande kapitel kommer vi att redogöra för hur datainsamling för studien genomförts samt hur vi har bearbetat informationen. Redogörelsen inleds med ett avsnitt om vald forskningsdesign vilket följs av presentation av tillvägagångssättet. Kapitlet avslutas med en redovisning och problematisering av uppsatsens trovärdighet och generaliserbarhet.

4.2 Förförståelse

Genom att forskaren presenterar sin förförståelse skapas bättre förutsättningar att uppnå högsta möjliga objektivitet i sin studie, vilket i sin tur bidrar till en högre validitet (Kvale & Brinkmann, 2014). Vår förförståelse av ämnet sträcker sig inte längre än vad som presenterats i inledningen. Vi har båda kommit i kontakt med fenomenet, långvarig ogiltig skolfrånvaro, i vår yrkesutövning men inte i den utsträckningen att det givit upphov till några väsentliga reflektioner. Våra förhoppningar är att genom att diskutera vår förförståelse med varandra öka vår medvetenhet om hur den påverkar oss i arbetet med uppsatsen. Genom att som forskare reflektera över vår förförståelse samt hur vi förhåller oss till den ökar vi studiens objektivitet (Kvale & Brinkmann, 2014).

4.3 *Forskningsdesign*

Vilken metod forskaren använder för datainsamling bestämmer också vilken typ av data forskaren kommer att få i sitt resultat som sedermera utgör underlaget för analysen (Ahrne & Svensson, 2011). Syfte och frågeställningarna för denna studie har utformats på ett sådant vis att de bäst besvaras genom en kvalitativ forskningsdesign. Författarna har således tillämpat en kvalitativ ansats i arbetet för att fånga informanternas subjektiva upplevelser. Valet av forskningsdesign motiveras med en strävan att få ta del av nyanserade beskrivningar av informanternas livsvärld och kunskap (jfr Kvale & Brinkmann, 2014). Forskningsintervjun är ett professionellt samtal där kunskapen, eller med andra ord empirin, skapas i den sociala interaktionen som uppstår i mötet mellan människor. På detta vis utgör forskningsintervjun en social produktion av kunskap där fakta som produceras uppstår i rådande förhållanden för intervjutillfället, det vill säga den kontext, det språk och det narrativ som skapas i intervjusituationen (ibid.). Vi har valt att genomföra fokusgruppsintervjuer som är en intervjuteknik för att insamling av data i kvalitativa studier (Wibeck, 2010). I jämförelse med enskilda intervjuer minskar forskarens inverkan på informanternas svar, om metoden utförs på korrekt sätt (Billinger, 2005). Vi har valt denna metod eftersom den uppmuntrar till diskussion mellan informanterna om det ämne som introducerats av forskaren. Informanterna kan inspireras av varandras svar och föra resonemang på ett mer öppet sätt, jämfört med enskilda intervjuer (ibid.).

4.4 *Tillvägagångssätt*

I detta avsnitt presenteras det praktiska förfarandet vid insamlingen av studiens empiriska data under rubrikerna, fokusgruppintervju, forskarens roll under fokusgruppsintervjun, intervjuguide och stimulusmaterial, urval av intervjupersoner, insamling av data samt analysmetod.

4.5 *Fokusgruppsintervju*

Fokusgruppsintervju som metod är unik i det avseende att det kan ge material som inte kan införskaffas med andra intervjutekniker. Detta beror på att fokusgruppsintervjun leder till att kunskapen produceras i samspelet mellan de olika informanterna (Billinger, 2005). Den empiriska datan blir, vid fokusgruppsintervjuer, en representation av gruppens samlade åsikt snarare än de enskilda informanternas. Vad som skapas kan

därför betraktas som kunskap av kulturell karaktär, då den är gruppens samskapande meningar som utvinns (Abrahamsson, 2006). Vi har valt att använda oss av fokusgruppsintervjuer i denna studie eftersom vi vill ta del av informanternas subjektiva upplevelser av problemområdet och den kunskapen som skapas i samtalet mellan informanterna. En annan fördel är att informanterna själva är experter på ämnet och ges möjlighet att, utan för stor påverkan från forskarna, välja vilken kunskap som produceras i sammanhanget. En utmaning i arbetet inför fokusgruppsintervjuer är att planeringen av fokusgruppsintervjuer måste utföras på ett sådant vis att forskaren får fram information som kan besvara syfte och frågeställningar (Wibeck, 2010). Förberedelserna inför en fokusgruppsintervju kan delas in i fyra stadier; planering, rekrytering, diskussionsledning och analys (ibid.). I planeringsfasen bestämmer forskaren huruvida intervjun ska vara strukturerad eller ostrukturerad.

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011) resonerar kring formen för den kvalitativa forskningsintervjun och huruvida en intervju är strukturerad, ostrukturerad eller halv- (semi)strukturerad. Detta är en indikator för hur mycket intervjun styrts av förutbestämda frågor och teman. I en ostrukturerad fokusgruppsintervju är målet en fri diskussion mellan informanterna (Wibeck, 2010). Kvale och Brinkmann (2014) diskuterar i vilken utsträckning intervjuaren kan och ska undvika att styra informanterna och vilka effekter det kan få på den kunskap som produceras vid intervjutillfället. I denna studie är fokusgruppsintervjuerna halvstrukturerade. Syftet med att göra halvstrukturerade intervjuer är att forskaren lämnas visst utrymme att försäkra sig om att alla nödvändiga ämnen tas upp genom att styra gruppen i viss mån utan att kontrollera den i den utsträckning som under den strukturerade intervjun (Wibeck, 2010). Strukturen kan utgöras av exempelvis öppna frågor eller olika teman som forskaren vill fokusera gruppintervjun kring. Detta kan med fördel förberedas i en intervjuguide som sedan utgör vägledning för intervjun (Kvale & Brinkmann, 2014). Genom att på djupet studera vad ett fåtal informanter har att säga om ett fenomen kan det ge en större förståelse av ett omfattande problemområde (Wibeck 2010).

4.6 Forskarens roll under fokusgruppsintervjun

Under intervjutillfället ikläder sig forskaren rollen av en moderator till skillnad från en utfrågare som är vanligt i t.ex. enskilda intervjuer. Uppgiften och utmaningen blir istället att skapa ett diskussionsfrämjande klimat och vid behov skapa utrymme för de

deltagande informanter som har svårt att komma till tals (Wibeck, 2010). Som diskussionsledare behöver inte moderatorn känna sig låst vid att antingen vara ständigt drivande med frågor och instämmanden eller endast tillbakalutad och observerande. Med fördel kan den modererande forskaren vara inkännande och reflexiv gällande gruppens behov av hans inblandning (ibid.). I studier där fler än en intervju genomförs kan det vara en fördel om samma moderator leder intervjuerna, det anses ge en större reliabilitet (ibid.). Deltar fler än en forskare vid intervjutillfället får den andra agera assistent och sköta det praktiska (ibid.).

4.7 Intervjuguide och stimulusmaterial

Att förbereda vilka frågor som ska ställas vid intervjutillfället är en stor del i planeringen av studien. Frågorna vi valt har utformats dels med utgångspunkt i syfte och frågeställning men även för att passa de analysverktyg som valts samt utifrån tidigare forskning som presenterats (Larsson, 2005). Frågorna har sedan formaliserats genom en intervjuguide som sedan använts vid samtliga intervjutillfällen. Genom att ställa samma frågor till respektive fokusgrupp kan reliabiliteten för studien öka. Oavsett hur frågorna ställs måste forskaren ha i åtanke att samma fråga kan tolkas olika av olika personer och därmed ge skilda svar (Kvale & Brinkmann, 2014). Intervjuguiden ska även fungera som ett hjälpmedel för moderatorn vars uppgift är att sätta igång diskussionen i gruppen (jfr Wibecke, 2010). Kunskapsproducerande intervjuande är ett hantverk som kräver övning och en intervjuguide kan vara ett nyttigt hjälpmedel för mer ovana forskare (Kvale & Brinkmann, 2014). Vår intervjuguide består av två teman som är styrda av studiens frågeställningar. Under varje tema följer sedan två diskussionsfrågor vars funktion är att stimulera samtalet i önskad riktning. Innan frågorna ställdes till intervjupersonerna presenterades det stimulusmaterial vi förberett. Det går ut på att forskarna presenterade sig och själva och vilken förförståelse vi tillgodogjort oss genom tidigare forskning. Moderatoren beskrev sedan problemområdet och dess delar i korthet för att ytterligare kontextualisera det kommande samtalet. Syftet med stimulusmaterial är att hjälpa en haltande diskussion att bli mer livfull och därmed mer innehållsrik (Wibeck, 2010).

4.7.1 Urval av intervjupersoner

För att finna de intervjupersoner som var passande utifrån studiens syfte och frågeställning har valde vi att använda oss av ett så kallat strategiskt urval. Urvalet var

strategiskt i den mån att vi valde att kontakta särskilda verksamheter som vi ansåg var lämpliga för studien. Det första steget var att ta kontakt med chef eller ansvarig för två olika verksamheter som vi vet arbetar med långvarig ogiltig skolfrånvaro. Efter att ha förklarat studiens syfte i korthet för verksamhetsansvarig bad vi om att få kontakt med personal som hade tid och intresse av att delta i vår studie. Därefter fick vi kontakt med de personer som var intresserade och efter att ha skickat ut ett informationsbrev om studien kunde vi boka in en tid för fokusgruppsintervju. Urvalskriterierna för intervjupersonerna var att: 1) personen har en socionom- eller lärarexamen 2) personen arbetar med barn eller ungdomar som är eller har varit långvarigt ogiltigt skolfrånvarande. Den ena fokusgruppen hade fem deltagare och den andra gruppen hade två deltagare, efter att en deltagare blivit sjuk och ställt in sin medverkan. Grupperna var homogena, de består av personer med samma profession, socionomer alternativt pedagoger, och informanterna i respektive grupp är kollegor till vardags. Detta var ett medvetet val och syftar till att skapa ett gott diskussionsklimat (Wibeck, 2010). När grupperna är naturliga, det vill säga att dem har gemensamma mål eller tidigare erfarenheter av samarbete i aktuell konstellation, underlättas skapandet av gruppens samlade kunskap (Abrahamsson, 2006).

4.7.2 Insamling av data

Vi har avgränsat forskningsområdet för att arbetet ska bli tydligare i sin riktning och undersöka de valda frågeställningarna mer ingående. Empirisk data har på ett systematiskt sätt samlas in och analyserats för att graden av vetenskaplighet ska vara så hög som möjligt. Vi har genomfört två fokusgruppsintervjuer med professionella från två olika verksamheter som arbetar med barn och ungdomar som är eller har varit långvarigt ogiltig skolfrånvaro. Fokusgruppsintervjuerna genomfördes i de professionellas egna verksamheter på deras begäran. Det kan vara en fördel både praktiskt, att det underlättar för informanterna att delta, men det kan också göra att informanterna känner sig mer benägna att delta i själva diskussionerna då de befinner sig i en trygg miljö som är känd för dem sedan tidigare (Wibeck, 2010). För att få ut största mängden data från intervjutillfällena spelade vi in dessa med inspelningsutrustning och var noga med att informera informanterna om detta. Andra fördelar med att använda oss av ljudinspelning var att vi kunde fokusera på gruppen och bibehålla ett aktivt lyssnande (Kvale & Brinkmann, 2014). Ljudfilerna från intervjutillfällena användes endast som arbetsmaterial för författarna och förstördes

efter att transkriberingen genomförts. Båda författarna var närvarande vid båda intervjutillfällena och rollfördelningen var att en agerade moderator medan den andre hade en observerande roll samt skötte inspelningsutrustning och antecknade. En av oss var moderator första intervjun och vid andra intervjutillfället bytte vi roller. Detta för att vi båda ville få chansen att öva på intervjuande och moderera en intervjusituation, vilket är något nytt för oss båda. Intervjuerna pågick i drygt 60 minuter och efter samtalet fick de deltagande möjlighet att ställa frågor eller lägga till någonting som de glömt att nämna under samtalet.

4.7.3 *Analysmetod*

Transkribering av intervjuerna skedde så nära inpå intervjutillfället som möjligt, detta för att ta tillvara på våra egna minnesbilder av situationen och på så vis lättare fånga fler av informanternas uttryck som t.ex. kroppsspråk och attityd (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011). För att kunna tillämpa våra teoretiska perspektiv och lättare hitta mönster och samband valde vi att göra en tematisk analys och på så sätt göra materialet mer lättåtkomligt. Ett moment som ingår i en tematisk analys är *meningskoncentrering*, där forskaren omformulerar längre utsagor från intervjun till mer koncentrerade och koncisa formuleringar (Larsson 2005). Det koncentrerade materialet kunde sedan färgkodas efter de teman som kan upptäckas i informanternas svar och som vi ansåg var relevanta för studien.

4.8 *Uppsatsens trovärdighet*

Här diskuteras studiens trovärdighet och giltighet utifrån validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.

4.8.1 *Validitet och reliabilitet*

Studiens *validitet* mäts utifrån huruvida den undersöker vad den utger sig för att undersöka (Kvale & Brinkmann, 2014). *Reliabiliteten* i studien grundar sig på hur pålitligt resultatet i studien är, detta säkerställs genom att ha tydligt formulerade frågor som informanterna tolkar lika och därför besvarar samma sak (Lilja, 2005). Med det i åtanke har vi lagt stor omsorg och vikt vid utformandet av stimulumaterial samt intervjuguide. Vi försäkrade oss också vid intervjutillfället att informanterna förstod materialet på det sättet som var avsett. Eftersom målet med fokusgruppsintervjuer är att engagera informanterna och få dem att diskutera med varandra minskade risken för

forskarnas inblandning i intervjun. Detta kan ge informanterna större möjlighet att uttrycka sin subjektiva åsikt och låta sig bli inspireras av de andra deltagarna. Intervjuerna transkriberades och det är stora skillnader mellan muntligt tal och skriven text vilket gör transkribering till en process av ständig tolkning och bedömning med målet att översätta tal till skrift (Kvale & Brinkmann, 2014). Med denna insikt har författarna genom transkriberingen försökt återge den sociala interaktionen som fångades på ljudinspelningen samt beaktat anteckningar som gjorts av assistenten under intervjutillfället. Dock är det inte transkriberingen som i slutändan är resultatet för studien men det kan anses vara studiens empiriska kärna. Vidare finns det inget definitivt framgångsrecept till en god transkribering utan det avgörs i förhållande till vad som är lämpligt för studien (ibid.). Eftersom studien avser att studera det valda problemområdet och inte analysera språket i sig har vi ett visst utrymme att ge texten en litterär stil som är mer lättläst och överskådlig.

4.8.2 *Generaliserbarhet*

Studiens empiriska underlag grundar sig i ett förhållandevis litet urval av professionella som delat med sig av sina subjektiva uppfattningar av problemområdet. Alla informanter har visat engagemang och intresse för studiens intervjuguide och frågor, vilket är en förutsättning för studiens resultat. Möjligheten att *generalisera* sitt forskningsresultat är central i all typ av forskning (Elofsson, 2005). Denna studie kommer att vara analytiskt generaliserbar vilket betyder att den kommer kunna generaliseras först efter bedömning av olikheter och likheter i fallet man vill generalisera. Urvalsprocessen är vad som skapar förutsättningar för hur långt och på vilket sätt resultatet i en studie går att generalisera (Kvale och Brinkmann 2014). Vi har även jämfört vårt eget resultat med tidigare forskning för att hitta likheter och skillnader.

4.8.3 *Etiska ställningstaganden*

Studien följer Vetenskapsrådets etiska riktlinjer (2002) och beaktar därmed; *informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet*. Genom att studiens deltagare vid inbjudan informeras om studiens syfte samt villkor och förutsättningar för deras deltagande uppfyller studien informationskravet. Genom att deltagarna i inbjudan informeras om att deltagandet är frivilligt samt att dem när som helst kan avbryta sin medverkan ger informanten sitt samtycke till deltagande genom att

acceptera medverkan. Informanterna har inte utsatts för några påtryckningar för att främja medverkan. Genom att anonymisera deltagarna och verksamheterna som förekommer i studien uppfylls konfidentialitetskravet enligt riktlinjerna. Inga känsliga personuppgifter antecknas eller sparas. Nyttjandekravet uppfylls genom att det insamlade materialet inte används på annat sätt än deltagarna informerats om innan medverkan och kommer att förstöras efter det att uppsatsen examinerats. Vetenskapsrådet (2002) ger, förutom ovanstående krav, rekommendationerna att informera deltagare i studien om deras möjlighet att ta del av studiens resultat innan publicering samt att deltagarna informeras om var studien kommer publiceras i sin helhet. Dessa rekommendationer uppfylls genom information i informationsbrevet som skickades till deltagarna tillsammans med inbjudan.

5 Resultatredovisning

5.1 Kapitlets disposition

Redovisningen av resultatet är uppdelade i tre olika delar, en presentation av intervjupersonerna och två övergripande teman, där resultatet av intervjuerna presenteras. Resultatet redovisas under två övergripande teman *påverkansfaktorer* samt *samverkan*. Under dessa teman följer underteman.

5.2 Presentation av intervjupersoner

Våra fokusgruppsintervjuer innehöll totalt sju informanter, sex kvinnor och en man: Eva, Annika, Petra, Mikael, Stina, Hanna och Lena. Personerna har i denna studie tilldelats fingerade namn för att deras identiteter ska hemlighållas. De arbetar i svenska medelstora, till stora städer och har en arbetslivserfarenhet på minst tio år inom sin profession. Två är socionomer och fem är pedagoger och alla arbetar med särskilt utvecklade insatser som på olika sätt syftar till att motverka långvarig ogiltig skolfrånvaro. De arbetar både i mindre grupper med andra professionella men även enskilt där de träffar barn och unga som är eller har haft långvarig ogiltig skolfrånvaro.

5.3 Påverkansfaktorer

När moderatorn vid ett tidigt skede i intervjun introducerade begreppet påverkansfaktorer genom att kortfattat beskriva det nuvarande forskningsläget svarade samtliga informanter på liknande sätt. Reaktionerna på denna uppdelning av

påverkansfaktorerna i tre kategorier var i stor mån samstämmiga och informanterna kunde relatera sitt arbete till de slutsatser som framkommit från tidigare forskning. Spontant uttryckte flera att man vanligtvis inte brukar strukturera kategoriseringen på just detta sätt men var öppna för att det skulle kunna ha positiv inverkan på deras arbete. Informanten Lena uttryckte just det i följande citat:

Det här är intressant att tänka utifrån dom här tre [påverkansfaktorerna]. Det skulle vi kunna göra ännu mer.

Lena kan ha menat att terminologin förvisso är annorlunda i deras arbete men att de tänker i dessa banor i sitt arbete med eleverna. Hon underströk det genom att säga att det skulle kunna göra det ännu mer, till skillnad mot om hon hade sagt att det skulle innebära helt nya arbetssätt för dem. Under temat påverkansfaktorer samtalande informanterna huvudsakligen om två identifierbara ämnen, kartläggning före insats samt sammansatt problematik vilka presenteras i undertemat. Under temat kartläggning före insats presenteras informanternas upplevelser av betydelsen att identifiera påverkansfaktorer före insats samt vilka metoder som förekommer för det i deras arbete och under temat sammansatt problematik redovisas informanternas resonemang kring omfattningen av påverkansfaktorer hos eleverna de möter i sitt arbete.

5.3.1 Kartläggning före insats

Flera informanter lyfte fram vikten av att kartlägga elevens problematik för att kunna veta vilka insatser som kan vara verksamma. Detta innefattar bland annat att ta reda på om eleven har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller annan diagnos som försvårar skolgången. En vanlig arbetsmetod var att ta del av dokumentation från tidigare insatser gällande eleven. Informanten Petra betonade det när hon beskrev att man i hennes verksamhet har, baserat på tidigare erfarenheter, sett vikten av att kartläggning föregår insats:

Det tänker jag det är väl något vi har lärt, just det här att verkligen kartlägga situationen innan man sätter in insatser och det kan ju skolan göra tidigt.

Flera av informanterna betonade särskilt skolans ansvar för att dels tidigt identifiera problem som eleven kan ha men även se till att alla elever som är i behov av specialanpassad undervisningen ska ha rätt till det. Lena uttryckte osäkerhet om

verkligen alla delar beaktas på samma sätt vid deras arbete. Hon menar att det kan vara så att det som i den här studien benämns som individuella faktorer får företräde och prioriteras över de andra faktorerna. Kollegan Eva replikerade då och menade att risken för det är liten tack vare att kartläggningen, där en helhetsbild samlas in, föregår insatser:

Jo fast det är ändå. Vi gör ju alltid kartläggningar. Jag tycker att vi ser, vad har hänt i skolmiljön och i alla våra ärenden ser man att dom farit ganska illa i livet. Även kan vi se spår av, vad har socialtjänsten gått in med för stödinsatser och när det har blivit förändringar.

Informanterna gav exempel på hur man kartlägger eleverna idag. Informanterna i båda verksamheterna redogjorde för omfattande och beprövade kartlägningsrutiner i respektive verksamhet. Det framgår även att om ingen av metoderna är strukturerad i enlighet med denna studies uppdelning av påverkansfaktorer så omfattas ändå samtliga kategorierna. Petra underströk betydelsen av uppdelningen i påverkansfaktorer och refererar till hur kartlägningsarbetet går till på hennes arbetsplats:

Ja den skolsociala kartläggningen är ju uppdelad, det finns ju skolsocial kartläggning för att liksom få komma med i [vår verksamhet]. Då är det ju skolkuratoren som gör och den är ju nästan uppdelad i det här. Och just att kunna sätta in rätt insatser och kunna samverka kring insatser.

Eva gav i sin syn på kartläggning även uttryck för betydelsen av att insamla bästa möjliga underlag för att kunna erbjuda effektiva insatser. Hon tillförde dessutom en tidsaspekt då hon betonade vikten att ta hänsyn till tidigare upplevelser som eleven har varit med om:

Sen gör man en livslinje över hur det har sett ut för det här barnet. Vilka har funnits och vad har hänt i familjen? Sjukdomar, trauman, separationer, hela den biten. Hur beskriver man det här barnet och hur beskriver man bekymret? Vad har barnet själv för uppfattning och hur omvärlden ser på den. Vilka behov finns. Man gör nätverkskarta, livslinje och historia, vad finns dokumenterat.

5.3.2 *Sammansatt problematik*

Informanterna beskrev vikten av att kartlägga elevens problematik och i förlängningen identifiera de påverkansfaktorer som orsakar elevens skolfrånvaro. Med hjälp av denna kartläggning kunde flera informanter få en ökad förståelse av problematiken kring

långvarig ogiltig skolfrånvaro. Elevens problematik beskrevs som komplex och sammansatt där flera faktorer spelar in. Mikael resonerade kring uppdelningen i påverkansfaktorer och konstaterade att hans upplevelse är att de ofta påverkar varandra och att det är svårt att urskilja vilken faktor som är accelerator för skolfrånvaron:

Dom där tre grupperingarna [påverkansfaktorerna] är ganska intressanta för jag har inte riktigt hört dom orden förut men jag tror att helt klart så påverkas det på något sätt alla tre. Men vad som är hönan och ägget när det börjar bli problem, det kan nog vara en otrolig skillnad mellan individer tror jag.

Enligt Mikael har problematiken en smittoeffekt mellan olika påverkansfaktorer. Att vad som från en början är en psykosocial problematik utvidgas till att även skapa svårigheter i skolmiljö och även till elevens eget mående. Hanna hade liknande tankegångar och konkretiserade hur långvarig ogiltig skolfrånvaro kan leda till problem i hemmet:

Det behöver från början inte vara en psykosocial faktor på det viset att det är en dysfunktionell familj men det blir det tänker ju jag.

Hanna utvecklar sitt resonemang och ger exempel på hur ett barns långvariga skolfrånvaro kan utlösa stora livsomvälvande händelser för hela familjer. Hennes erfarenhet var att såväl uppbrott mellan föräldrar som ekonomiska svårigheter är förekommande problem kopplade till familjer som har ett barn som är långvarigt ogiltigt skolfrånvarande:

Det blir definitivt en ekonomisk fråga inom familjen. Allra helst om man är ensamstående. Dom blir ensamstående. Många separerar mitt i liksom.

Petra är inne på samma spår och menade att långvarig ogiltig skolfrånvaro kan leda till att det tillkommer problematik i vad som kategoriseras som elevens individuella faktorer, hon beskrev hur elever ofta drabbas av ångest kopplat till sin skolsituation. Petra uttryckte att hon upplevt att detta tillstånd riskerar sprida sig inom familjen:

...det är väldigt väldigt vanligt att det hemmavarande barnet utvecklar någon typ av ångest och den sprider sig ganska. Det är smittsamt med psykisk ohälsa och då sprider det sig i familjen...

Eva satt fingret på det flera informanter beskrev när hon sa att när ett barn i familjen är långvarigt ogiltigt skolfrånvarande engagerar, eller drabbar det hela familjen. Eva uttryckte sig såhär:

Man måste kunna se det som att, familjen är i någon bemärkelse sjuk, så, sen vet jag inte om man får säga så men får man inte till det där i vardagen och man blir hemmasittande, då har man ett jättestort bekymmer som inte löses med att springa på nåt möte här och där utan nu ska vi göra nåt.

Som en del av diskussionen om den svåra situationen som många familjer befinner sig framkom att det ofta finns stora behov som sträcker sig längre än vad en aktör, exempelvis skolan, kan tillgodose. Samtidigt konstaterade några av informanterna att det finns saker att utveckla i skolan som kan leda till att elevers svårigheter fångas upp tidigare. Det finns ett större behov av förebyggande insatser och informanterna påpekar att det är skolans skyldighet att i största möjliga mån anpassas efter elevens behov. Anledningen till att skolan inte är mer specialanpassad är enligt informanterna en fråga om ekonomi och vilken budget kommunen har till sitt förfogande. Stina återgav ett hypotetiskt scenario som inspirerats av erfarenheter hon samlat i sitt arbete:

Och det känns som att i den situationen kan jag säga att det känns som att i den situationen att familjerna, i och med att socialtjänstens insatser eller det dom kan erbjuda är frivilligt ända fram tills det blir tvång och dit är det ju långt, som sagt så, äh, då tackar, även om de erbjuds i våra team, från familjestöd och sånt här, så tackar oftast familjen nej för att.. Jag tror att det är lite skamligt och det är lite, vad ska soc här och göra men att skolan kommer det gör ingenting för dom försöker bara hjälpa mitt barn att komma till skolan. Alltså det är lite mer okej att vi kommer än att socialtjänsten kommer vilket gör att, ah, vi hamnar i sådana situationer...

Stina beskrev hur det i många ärenden hon är inblandad i finns uppenbara behov av ett stöd som ligger utanför det hennes myndighet, skolan, kan erbjuda. Hon har då ibland upplevt ett motstånd hos familjerna att ta emot den hjälp socialtjänsten erbjuder. Detta förknippade hon med rädslan för ett stigma som hon upplever är kopplat till socialtjänsten. Den sammansatta problematik som ofta åskådliggörs av kartläggning kan enligt informanterna lösas genom samverkan mellan flera aktörer.

5.4 Samverkan

Båda fokusgrupperna beskrev samverkan som en helt avgörande del i att göra insatser mot skolfrånvaro verkningsfulla. Diskussioner om samverkan uppstod redan innan

moderatorn hade introducerat frågeställningen om samverkan, vilket tyder på att detta är en central del i arbetet. Samverkan är i många fall en fråga om kompetens och handlingsutrymme där olika professioner stödjer eleven på olika vis. Enligt informanterna kunde det även vara värdefullt att visa för eleven hur många personer som faktiskt är engagerade och delaktiga i förändringsarbetet för att denne ska ta sig tillbaka till skolan. Informanterna påpekade vikten av att gå in i ett samverkansarbete med ödmjukhet och prestigelöshet. Det handlar om att respektera varandra som professionella men även om att kunna ställa krav och att hela tiden har tydliga mål för arbetet. Efter diskussionen om kartläggning och elevens sammansatta problematik berättade Petra om hur ansvarsfördelningen kan se ut avseende vem som ska se till att eleven fullgör sin skolplikt:

Tittar man i skollagen så är det ett delat ansvar, tredelat ansvar, att se till att barnen går i skolan. Det är hemmet som har ett ganska stort ansvar, skolan har också ett jättestort ansvar att anpassa men sen kan man väl även via socialtjänstlagen se det här ansvaret, att ett barn ska må bra och ha bra hälsa och kunna komma in i skolan. Jag tänker där är det också viktigt att diskutera vilka krav kan man ha på föräldrar, vilka krav kan man ha på skolan, när ska soc [socialtjänsten] komma in?

Samverkan kan utifrån detta citat förstås som ansvar. Informanterna återkom ill vikten av att ta sitt yrkesmässiga ansvar men det kunde också innebära att avsäga sig ansvar för de arbetsuppgifter som inte tillhör professionen. Ibland kunde gränserna för vem som ska göra vad bli otydliga och kan i värsta fall göra så att ingen tar ansvaret och att vissa barn och ungdomar då hamnar mellan stolarna. Informanterna framhöll bland annat SIP-möten där barnet tillsammans med föräldrar får träffa professionella för att diskutera hur man ska arbeta och vem som gör vad. Annika reflekterade i följande citat över sin egen yrkesroll och vilket handlingsutrymme hon har som lärare med särskilda befogenheter.

Vi är lärare liksom så slutmålet är att vi ska få igång någon form av skola. Ibland kan de bli situationer där vi åker hem till en elev som inte kommer upp på morgonen så står vi där som pedagog. Då tänker man, vänta här nu ska vi göra det här eller det kanske är någon från socialtjänsten som ska göra det jobbet och sen kan vi ta med eleven till undervisningen.

5.4.1 Möjligheter och utmaningar

När informanterna konstaterat att samverkan är en fråga om kompetens, handlingsutrymme och ansvar blev nästa del att utvärdera vad som faktiskt görs i olika

samverkansprojekt. Informanterna diskuterade vidare om insatserna är verkningsfulla eller om det uppstår problem mellan de samverkande parterna. Lena gav intrycket att hon överlag är nöjd med de samverkansprojekt hon har och förklarade hur hon ser på socialtjänsten:

Vad vill man med det här, vad ska vi uppnå för mål? Då har socialtjänsten sitt mål med insatsen och familjen har sitt och ungdomen har sitt. Ofta går dessa mål ihop, det är inte så att socialtjänsten har en egen hypotes utan det går ihop.

Vikten av att skapa allians med alla parter i samverkansarbetet diskuterades i bägge fokusgrupperna. Det innefattar också att barnet och vårdnadshavare är inkluderade och delaktiga i arbetet. Vidare måste alla parter vara överens om hur de olika insatserna ska fungera men också att alla anstränger sig och drar nytta av de resurser som finns att tillgå. På så vis går det enklare att bygga tillit och förtroende till varandra. Mikael beskrev i citatet nedan samverkan som en treenighet mellan skola, socialtjänst och BUP, vilket är en vanlig kombination av insatsparter för en elev med den här typen av problematik:

Informationen är ganska viktig, att man delger varandra. Vad jobbar vi med just nu? Vilken väg går vi till? Där teamen fungerar bra ser man framgångar på alla tre stadier. Jag har sett framgång. Men det kan ju räcka med att en av parterna inte är delaktig. Då blir det trögare och jag säger inte att det kan bli framgång i skolan ändå men det ultimata är när alla tre jobbar.

Mikael påpekade att kommunikationen är viktig mellan parterna, dels för att delge vad den egna parten jobbar med men även förstå vad och hur mycket de andra parterna gör. Flera av de andra informanterna beskrev att samverkansarbetet ibland blir komplicerat. I de flesta fall har informanterna tillräckligt med handlingsutrymme för att inte vara helt beroende av andra parter. Det går alltså att ensam dra förändringsarbetet framåt men det är en oerhörd resurs att ha god samverkan med föräldrar och andra parter. Informanterna var överens om att en förändring kan ske snabbare på så sätt. Eva pratade om att samverkan med föräldrarna är minst lika viktig och att det kan bli svårt för vissa föräldrar att finna tid och ork:

Jag kan tycka att vi drar rätt mycket och försöker få till det. Den här föräldern har haft det jättetufft, otroligt stressad med hög ångest och depression, kanske på grund av att barnet är hemma. I vårt program ska vi träffas tre gånger i veckan och hur ska man

kunna sätta det kravet på föräldrar som ska jobba heltid för att få en försörjning. Sen ska de kanske gå och prata med socialtjänst och försäkringskassa också.

6 Analys

6.1 Kapitlets disposition

I följande kapitel kommer studiens teoretiska referensram att tillämpas i analysen av studiens resultat i relation till vad som framkommit i tidigare forskning. Detta kommer att presenteras i tre avgränsade rubriker där de första två delarna utgår från systemteori och den tredje och sista utgår från samverkan utifrån organisationsteori.

6.2 Kartläggning - en del av de professionellas systemteoretiska förhållningssätt

Det framkom i intervjuerna att informanterna tog hänsyn till de påverkansfaktorer som introducerades i studiens tidigare forskning (Skolinspektionen 2016, Gren-Landell et al. 2015, Strand & Granlunds, 2014) även om de benämns på andra sätt. Informanterna gav uttryck för ett systemiskt förhållningssätt i sitt arbete genom sitt sätt att resonera till kring kategorisering av påverkansfaktorer samt önskan att skapa en helhetsbild av elevens situation. Andresen (2002c) ger stöd för att systemteori är, kanske i första hand, ett förhållningssätt och inte en arbetspraktik inom socialt arbete. Genom att angripa uppgiften med ett holistiskt perspektiv skapas ett behov av kartläggning av individen konstaterar man. Kartläggningen syftar till att fånga en samlad av resurser och tillgångar i elevens omgivning, enligt informanterna. Systemteoretiker betonar att individen ska ses i sitt sammanhang och att den är under ständig påverkan av sin omgivning (Payne & Nilsson, 2015). Utifrån den teoretiska ansatsen kan de professionellas, studiens informanter, arbetssätt förstås som ett uttryck för behovet att insamla information om individens nätverk för att identifiera påverkansfaktorer (ibid.). Informanterna lade heller ingen vikt vid att kartlägga vilka system som finns i de olika nivåerna. Det är betydelsefullt att informanterna betonade att alla delar i kartläggningen beaktas i ett inledande skede. En stor stöttepelare för systemteori är att den professionella måste undvika att fokusera på för mycket på individen och istället rikta fokus mot att identifiera samt förstärka befintliga resurser i individens nätverk vilket förutsätter att såväl risker som resurser kartläggs (Payne, 2014). Då informanterna resonerade om tidigare upplevelser och trauman kan den ekologiska systemteorin hjälpa oss förstå genom att även beakta en tidsfaktor. Enligt den teorin kan särskilt betydelsefulla

och/eller livsomvälvande händelser även fortsättningsvis utgöra delar av en individs nätverk (Payne & Nilsson, 2015). Föräldrars skilsmässa eller anhörigs bortgång kan då vara trauman som måste beaktas och betraktas som högst aktuella delar av elevens nätverk även om de inträffat i dåtid.

6.3 Sammansatt problematik - svårigheter som smittar

Informanterna lyfte fram att kartläggningen av eleverna ofta avslöjar en sammansatt problematik där flera påverkansfaktorer utgör risker för att eleverna blir långvarigt hemma från skolan. Informanterna skildrade hur det uppstår smittoeffekter där problematik successivt uppstår i tidigare oproblematiska system. Systemteorin kan förklara det fenomenet genom att individer både påverkas och påverkar sina system (Payne, 2014). En elev skulle sedermera förr eller senare kunna få ökad frånvaro på grund av eget beteende, vad som skulle benämnas som en individuell faktor, som en följd av en risk som ursprungligen skulle kategoriseras som en skolfaktor. I det systemiska tankesättet bör fokus vara cirkulärt varför orsak inte är det betydelsefulla utan lösning ska prioriteras (Payne & Nilsson, 2015). Varken professionell, elev eller elevens nätverk kan abdikera från sin roll i att förbättra situationen. Systemteorin ger stöd för autonomi hos både individ och system och utifrån det synsättet så kan flera än den drabbade vara förändringsagent och lösningen i svåra situationer (Walsh, 2010). Det faktum att det inom systemteorin alltså härskar en uppfattning om att påverkan kan komma både utifrån och inifrån möjliggör för nätverksarbete. Informanterna visade en stor vilja att inkludera fler än eleven i sitt arbete och betonade vikten av samverkan. Detta är en avgörande skillnad mellan systemiskt arbete och mer individbaserat arbete, exempelvis psykoterapi (Payne, 2014). De professionella som utgör informanterna i studien är en del av det nätverk som omger de elever som de möter i sin yrkesutövning och befinner sig i vad som skulle indelas i formella nätverk (Payne & Nilsson, 2015). Informanterna lyfte fram betydelsen av både föräldrar, som är en del av det informella nätverket, och myndighetspersoner, som är en del av det formella, i nätverksarbete med långvarig ogiltig skolfrånvaro.

6.4 Samverkan - specialisering och integration

Utifrån studiens resultat kan vi se att informanterna var överens om att de påverkansfaktorer som orsakar långvarig ogiltig skolfrånvaro skapar en komplex problembild för eleven och kräver flera parter som går in och arbetar med olika delar av

problemet (jfr Gren-Landell et al., 2015). Informanterna arbetar i en mindre gruppering av professionella med specialkompetens som är en del av en större organisation. Insatserna är särskilt framtagna för att motverka långvarig ogiltig skolfrånvaro och är därmed separerade från den övriga verksamheten. Utifrån organisationsteori är insatsen i hög grad specialiserad eftersom den riktar sig mot en liten del av kommunens skolpliktiga barn och unga. I detta fall kan specialisering vara en fördel då man utvecklar en unik kompetens för att kunna arbeta med den grupp barn och unga som befinner sig i den absoluta riskzonen (Grell, Ahmadi & Blom 2013). Vidare är informanternas yrkesroll ett tydligt tecken på funktionsspecialisering eftersom de professionella inte själva bestämmer vilka elever de ska träffa eller arbeta med. De har ingen särskild befogenhet att utreda och ta beslut innan insatsen påbörjas, vilket möjliggör att man istället kan lägga mer tyngd på förändringsarbete och behandling (ibid.). Informanterna beskrev dock att kontakten med myndigheter och utredande enheter är väletablerad när insatsen för eleven väl har påbörjats. Detta kan tolkas som en åtgärd som organisationen uppmuntrar till för att uppnå en ökad integration mellan utredande och behandlande enheter (ibid.). Vidare förespråkar de professionella bland annat SIP-möten för att öka effektivitet och behålla rätt målbild för eleven. De ansåg att det var av stor vikt att bygga goda relationer och skapa ett välfungerande nätverk mellan barnet, föräldrar och andra samverkansparter (jfr Svensson et al. 2008). Ett SIP-möte är utformat på ett sådant vis att alla parter har en lagstadgad skyldighet att närvara. Enligt Axelsson och Bihari Axelsson (2006) är detta ett effektivt sätt att öka integrationen ytterligare och eftersom processen är styrd av lagen ökar benägenheten att parterna verkligen samverkar. Grell (2016) menar att samverkan kan utgöra konfliktytor mellan de olika parterna. Informanterna gav en bild av att samverkan oftast fungerar bra men att det kan skapa frustration om en av parterna inte engagerar sig fullt ut. Flera av informanterna sa att samverkan inte fungerar när föräldrarna till eleven inte är intresserade av att ta emot stöd från socialtjänsten. Som vi nämnt tidigare är skolan styrd av skolplikten, medan socialtjänsten är frivillig vilket skapar olika förutsättningar för de professionella. Socialtjänstlagen (2001:453) säger att samverkan mellan olika samhällsorgan är något som socialtjänsten ska bedriva. Detta blir i praktiken svårt att uppnå om inte alla parter är med.

7 Diskussion

7.1 Kapitlets disposition

Kapitlet är uppdelat i en kortare *sammanfattning av studiens resultat*, där studiens slutsats presenteras kortfattat, en *resultatdiskussion*, där resultatet diskuteras och problematiseras, *metoddiskussion*, där studiens metoder skärskådas samt *förslag till fortsatt forskning*.

7.2 Sammanfattning av studiens viktigaste resultat

Utifrån studiens syfte och frågeställningar har vi kommit fram till några slutsatser av resultatet som vi kommer presentera nedan. Vi har sett att kända påverkansfaktorer tillvaratas av de professionella vi intervjuade för att upprätta ett helhetsperspektiv vid insatser mot långvarig ogiltig skolfrånvaro. Dock har de verksamheter vi studerat inte några formella riktlinjer som direkt grundar sig i tidigare forskning om skolfrånvaro och dess påverkansfaktorer. Informanterna uttrycker att man förhåller sig till risker och resurser i sitt arbete. Det fanns en stor medvetenhet och gedigen kompetens avseende att identifiera vilka faktorer som påverkar skolfrånvaro. Den bild som framträder är att de professionella grundar sin kunskap om skolfrånvaro i självupplevda händelser och verkliga ärenden. En del i detta är kartläggningen av barn och ungas problematik och är en grundläggande förutsättning för att komma igång med rätt insatser eftersom alla elever har olika behov. På detta sätt kan kartläggning användas som ett kalibrerat instrument som ständigt utvärderas för att passa verksamheten och eleverna. Informanterna tar även fasta på att långvarig ogiltig skolfrånvaro, i enlighet med tidigare forskning, är en sammansatt problematik med flera faktorer som påverkar eleven. Tillsammans med andra verksamheter som arbetar med barn och unga kan den sammansatta problematiken hanteras genom samverkan kring varje elev.

7.3 Resultatdiskussion

Efter analys av det empiriska underlaget har vi med hjälp av tidigare forskning fått en kontextuell förståelse av vårt resultat. En viktig del av studiens resultat är som tidigare nämnts att de professionella vi intervjuade beaktar ett helhetsperspektiv genom att kartlägga påverkansfaktorer samt att samverkan är en framgångsfaktor i deras arbete med långvarig ogiltig skolfrånvaro. Detta ligger i linje med vad tidigare forskning påvisat. Strand och Granlunds (2014) studie, varifrån denna studies kategorisering av

påverkansfaktorer är hämtad ifrån, ger en tydlig bild av vikten av att skapa en helhet som underlag för arbetet med långvarig ogiltig skolfrånvaro genom att dela upp och täcka in elevens svårigheter i kategorier. Denna arbetsmetod ska ses som ett hjälpmedel för att ingen ska falla mellan stolarna eller att någon del av problemet inte utreds. Det handlar mindre om att identifiera enskild problematik och mer om att få en holistisk uppfattning och förstå sammanhanget. Det ligger i linje med hur informanterna säger sig resonera när de inleder arbete med en ny klient. Även Skolverket (2010), som använder sig av två kategorier för påverkan istället för tre, lyfter fram att problematiken ofta är sammansatt och att svårigheterna sällan eller aldrig är isolerade till en faktor. Att informanterna säger sig använda en annan terminologi för i stort sett samma kategorisering överensstämmer med tidigare forskning där ett flertal artiklar avhandlar samma sak men använder olika, ibland snarlika, termer i forskningen kring skolfrånvaro (Gren-Landell, m.fl., 2010; Skolinspektionen, 2016).

De professionella arbetar i olika team och samverkansprojekt tillsammans med andra verksamheter för att kunna arbeta med en svårlöst problematik. Denna typ av åtgärder motsvarar det som forskningen förespråkar utifrån en samverkansaspekt (Gren-Landell et al., 2015; Kearney, 2003). Samverkan är en självklar process i arbetet för de professionella vi intervjuat och beskrevs i många fall som en tillgång. Vår uppfattning är att de professionella hade en tydlig uppfattning av deras egen yrkesroll men att de ibland upplevde att gränserna mellan de samverkande professionerna kunde bli suddiga om ovanliga situationer uppstod. Vidare betonade flera att det är viktigt att gå in i ett samverkansarbete med prestigelöshet och ödmjukhet. Det handlar om att respektera de andra parterna och veta vem som har ansvar för vad i arbetet. Vi har även analyserat och fördjupat förståelsen för varför samverkan behövs på ett organisatoriskt plan. Genom den valda organisationsteorin har vi dragit slutsatsen att samverkan är en effekt av den ökande specialiseringen inom människobehandlande organisationer. Specialiseringen kan ses som en tillgång för insatser riktade särskilt mot långvarig ogiltig skolfrånvaro men kräver även en högre nivå av samverkan, som skapar integration (Grell, 2016).

7.4 Metoddiskussion

Studiens kvalitativa metod valdes utifrån att vårt syfte och frågeställningar hade en kvalitativ typ där ambitionen var att fånga informanternas subjektiva upplevelser (jfr. Kvale & Brinkmann, 2014; Larsson, 2005). Vår forskningsfråga, åtminstone en snarlik,

skulle troligtvis också kunna besvaras med hjälp av en kvantitativ studie. Att valet föll på att göra en fokusgruppsstudie framför en studie med enskilda intervjuer var i första hand att vår uppfattning var att vi ville åt kunskapen som vi antog skulle skapas i fokusgrupperna. Förhoppningen är att den empiriska data som informanterna tillsammans skapade blir mer innehållsrik än vad som skulle uppnåtts om vi intervjuade dem en och en. Fokusgrupper ställer krav på moderatorn att utan att påverka gruppens tyckande för mycket ändå försäkra sig om att diskussionerna förhåller sig kring forskningsfrågan (Wibeck, 2010). Som noviser inom forskning i allmänhet och forskningsintervjuer i synnerhet saknar vi erfarenhet av att moderera fokusgrupper vilket gjorde att vi inte alltid förmådde att hålla samtalen relevanta. Den första fokusgruppen bestod av fem informanter men den andra gruppen hade bara två informanter, eftersom en hade blivit sjuk och lämnat återbud. Vår målsättning var att intervju grupper med tre till fem deltagare. Trots detta valde vi ändå att genomföra intervjun och följa det format vi bestämt för att de två intervjuerna skulle bli så lik varandra som möjligt. Dock uppstår naturligt en annan typ av diskussion mellan två personer istället för med fem personer. Vår uppfattning är ändå att det sammanställda materialet skapade ett fullgott underlag för både resultat och analys. Valet av tematisk analysmetod av den empiriska datan hjälpte oss att få en överblick av det som var ett omfattande material. En risk vi kan se med tematisk analys är att någon del kan kategoriseras felaktigt och därmed förlorar sin användbarhet. Genom att vara noggranna och revidera tematiseringen ett flertal gånger hoppas vi ha undvikit sådana situationer i största möjliga grad. Det hade även varit intressant att även få fånga elevernas upplevelser vilket hade kunnat göras med ett liknande tillvägagångssätt.

7.5 Förslag till fortsatt forskning

Det vi har reflekterat över kring de professionella vi träffat är att erfarenhet framstår som grunden för den kompetens de besitter. Det är möjligt att de professionella skulle kunna dra nytta av ännu mer forskning och fakta för att bredda sin kompetens ytterligare. En lång yrkeserfarenhet skulle kunna skapa fördomar och föreställningar som upplevs som sanna av den professionella men som kan motbevisas med forskning och fakta. Som vi nämnt är skolfrånvaro ett välbeforskat område men vi framhåller att forskningen på det valda området behöver utvecklas ännu mer. Vi efterfrågar även forskning som är kopplad till de direkta insatser som utförs i våra kommuner runt om i landet. Det vi tar med oss från de litteraturstudier vi gjort på ämnet är att det verkar vara

betydligt enklare att identifiera riskfaktorer än att komma med konkreta lösningar på problemet. Detta kan tänkas bero på att sociala problem i allmänhet och skolfrånvaro i synnerhet uppstår i en unik kontext där varje samhälle har sina problem som behöver identifieras, för att sedan kunna motverkas. Ett konkret förslag till fortsatt forskning är en studie liknande vår fast med syftet att undersöka elevernas upplevelser av hur ett helhetsperspektiv beaktas i arbetet med långvarig ogiltig skolfrånvaro.

8 Litteraturförteckning

Abrahamsson, M. (2006) Young women's and men's different worlds of alcohol, fear and violence in focus group discussions with 18 year olds in Stockholm. *Contemporary Drug Problems*. Volume: 33 ISSN: 0091-4509 Online ISSN: 2163-1808

Ahrne, G., & Svensson, P. (2011). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I G.Ahrne & P. Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder* (s.10-17). Malmö : Liber

Andersson, G. (2013) Utvecklingsekologi och sociala problem. I A. Meeuwisse & H. Swärd (red.). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm : Natur & kultur, 2013 (Lettland).

Andresen, R. (2002a). Perspektiv på arbete med kollektiv och sammanhang. I R. Andresen (red.). *Sociala nätverk, grupper och organisationer : praktiskt arbete och teoretisk reflexion* (s.25-58). Stockholm : Natur och kultur

Andresen, R. (2002b). Närmanden till praxisfältet. I R. Andresen (red.). *Sociala nätverk, grupper och organisationer : praktiskt arbete och teoretisk reflexion* (s.58-84). Stockholm : Natur och kultur

Andresen, R. (2002c). Att arbeta med och i sociala nätverk . I R. Andresen (red.). *Sociala nätverk, grupper och organisationer : praktiskt arbete och teoretisk reflexion* (s.87-93). Stockholm : Natur och kultur

- Axelsson, R., & Axelsson Bihari, S. (2006). Integration and collaboration in public health—a conceptual framework. *International Journal Of Health Planning & Management*, 21(1), 75-88.
- Billinger, K. (2005) Fokusgrupper. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. S. 169-179. Lund : Studentlitteratur
- Danermark, B. (2000). *Samverkan - himmel eller helvete?: [en bok om den svåra konsten att samverka]*. Stockholm: Gothia.
- Ekstrand, B. (2015). What it takes to keep children in school: a research review. *Educational review (Birmingham)*, 67(4), 459-482.
- Elofsson, S. (2005) Kvantitativ metod. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. S. 59-90. Lund : Studentlitteratur
- Eriksson-Zetterquist, U & Ahrne, G. (2011) Intervjuer. I G.Ahrne & P. Svensson (red.). *Handbok i kvalitativa metoder* (s.36-56). Malmö : Liber
- Gladh, M. & Sjödin, K. (2014). *Tillbaka till skolan: metodhandbok i arbetet med hemmasittande barn & unga*. (2., rev. uppl.) Stockholm: Gothia.
- Grell, P. (2016). *Komplexa behov eller komplexa organisationer?: konsekvenser av specialiserad individ- och familjeomsorg ur ett klientperspektiv*. Umeå.
- Grell, P., Ahmadi, N., & Blom, B. (2013). Hur inverkar organisationsstrukturen på socialtjänstens klientarbete? : en sammanfattning av kunskapsläget. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 3-4*, 222-240.
- Gren-Landell, M., Ekerfelt Allvin, C., Bradley, M., Andersson, M., & Andersson, G. (2015). Teachers' views on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students. *Educational Psychology In Practice*, 31(4), 412-423. doi:10.1080/02667363.2015.1086726

- Karlberg, M. & Sundell, K. (2004). *Skolk: sund protest eller riskbeteende?*. Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten.
- Kearney, C. A. (2003). Bridging the gap among professionals who address youths with school absenteeism: Overview and suggestions for consensus. *Professional Psychology: Research And Practice*, 34(1), 57-65. doi:10.1037/0735-7028.34.1.57
- Kearney, C. A. (2008). An Interdisciplinary Model of School Absenteeism in Youth to Inform Professional Practice and Public Policy. *Educational Psychology Review*, (3). 257.
- Konstenius, V. & Schillaci, M. (2010). *Skolfrånvaro: KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur AB.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund : Studentlitteratur, 2014 (Polen).
- Larsson, S (2005) Kvalitativ metod. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. S. 91-128. Lund : Studentlitteratur
- Lilja, J. (2005). Samhälls- och beteendevetenskapliga skalor. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. S. 289-304. Lund : Studentlitteratur
- Payne, M. (2014). *Modern social work theory*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2014.
- Payne, M., & Nilsson, B. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm : Natur & kultur, 2015 (Lettland).
- Strand, A. M., & Granlund, M. (2014). The School Situation for Students with a High Level of Absenteeism in Compulsory School: Is There a Pattern in Documented Support?. *Scandinavian Journal Of Educational Research*, 58(5), 551-569. doi:10.1080/00313831.2013.773561

Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. (1. utg.) Stockholm: Natur & kultur.

Teasley, M. L. (2004). Absenteeism and Truancy: Risk, Protection, and Best Practice Implications for School Social Workers. *Children & Schools*, 26(2), 117-128.

Reid, K. (2005). The Causes, Views and Traits of School Absenteeism and Truancy: An Analytical Review. *Research in Education*. 74, 59-82, Nov. 1, 2005. ISSN: 0034-5237.

Skolinspektionen (2016). *Omfattande frånvaro. En granskning av skolors arbete med omfattande frånvaro*. Stockholm: Skolinspektionen

Skolverket (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka : långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv*. Stockholm: Skolverket.

Walsh, J. (2010). *Theories for direct social work practice*. USA: Wadsworth Cengage Learning,

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. (2., uppdaterade och utök. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

9 Bilagor

Bilaga 1. Informationsbrev

Hej!

Vi är två socionomstudenter från Högskolan i Gävle som denna termin ska skriva ett examensarbete. Arbetsmaterialet kommer till stor del att bestå av professionellas egen syn på problemområdet långvarig ogiltig skolfrånvaro. Vi vill därför, genom detta informationsbrev, bjuda in dig till att delta i en gruppintervju tillsammans med andra professionella.

Långvarig ogiltig skolfrånvaro, ofta benämnt som hemmasittare, är ett område som särskilt intresserar oss. Genom att ta del av tidigare forskning har vi fått en förståelse av problemet och att skolfrånvaro är ett resultat av flera faktorer som påverkar eleven. De faktorer som nämns är neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, kriminalitet, droger, brister i hemmiljön eller i skolmiljön. Vi vill nu undersöka hur professionella med erfarenhet av problematiken resonerar kring dessa faktorer och vilken betydelse de har för arbete med eleverna. Samverkan med andra verksamheter för att arbeta med dessa faktorer är också något vi vill få belyst. Därför bjuder vi nu in till en gruppdiskussion (sk fokusgruppsdiskussion) . Vi vill samla 3-4 professionella med erfarenhet av arbete med ”hemmasittare” och hoppas nu på din medverkan.

Om du tackar ja till denna inbjudan innebär det i så fall att vi träffas för en diskussion någon gång under april månad. Diskussionen beräknas pågå i ca 60 minuter och kommer att dokumenteras genom en ljudinspelning som förstörs efter examensarbetet. Samtliga medverkande kommer att avidentifieras i uppsatsen och du kommer att få möjlighet att ta del av resultatet innan det publiceras på Diva, Sveriges högskolors uppsatsportal. Ulla Forinder handleder uppsatsen.

Tack på förhand!

Vänliga hälsningar,

Johan Åsbrink

[kontakuppgifter]

Gustav Larsson

[kontaktuppgifter]

Du kan även kontakta vår handledare om vid eventuella funderingar.

Ulla Forinder, lektor, Högskolan i Gävle

[kontaktuppgifter]

Bilaga 2. Intervjuguide

Stimulusmaterial och intervjuguide till fokusgruppsintervju

Vår förförståelse, kontextualisering

Moderator: Jag kommer att fungera som moderator för detta samtal och det innebär att jag kommer ställa ett par kortare frågor för att sätta igång diskussionen samt ställa följdfrågor vid behov. Vi är inte experter på detta ämne, utan det är ni som är experterna och därför har vi valt att ge så mycket utrymme som möjligt till era tankar och er kunskap. Det finns heller inga rätt och fel i hur ni svarar, utan alla åsikter och reflektioner är välkomna. Min kollega kommer i sin tur att fungera som en observatör och sköta inspelningsutrustning m.m. Till skillnad från en intervju med bara en person där man fokuserar på fråga-svar kan ni istället skapa kunskapen tillsammans i rummet genom att diskutera. Det problemområdet som vi valt att studera är långvarig ogiltig skolfrånvaro. Skolfrånvaron kan vara både extrovert och introvert och vi har valt att studera bägge grupper eftersom båda kan vara olika former av långvarig skolfrånvaro. Samtalet kommer att spelas in och ni kommer att aidentifieras i studien.

Tema: Påverkansfaktorer och insatser

Genom tidigare forskning (från bl.a. Skolverket och Skolinspektionen) har vi fått uppfattningen att orsakerna till skolfrånvaro kan delas in i olika kategorier, hädanefter kallade påverkansfaktorer. Dessa kategorier används i forskningen för att förstå problemets komplexitet och alla delar. Dels finns individuella faktorer som kan härledas direkt till elevens egenskaper. Det finns även skolfaktorer som rör olika aspekter av undervisning och skolmiljö. Den tredje kategorin brukar benämnas som psykosociala faktorer eller hem/familj. Dessa faktorer kan röra t.ex. hemförhållanden, fritid, omsorg, och socioekonomisk situation.

- Vad är era reflektioner kring uppdelningen av påverkansfaktorer i kategorierna individuella faktorer, skolfaktorer samt psykosociala faktorer?

- På vilket sätt upplever ni att tidigare nämnda påverkansfaktorer (individ, skola, hem) tas tillvara i ert arbete och de insatser ni utför.

Tema: Samverkan och insatser

Tidigare forskning (bl.a. Gren-Landell et al, 2015 samt Gladh & Sjödin, 2014) lyfter fram att problematiken rörande långvarig ogiltig skolfrånvaro ofta är så sammansatt och komplex att det kräver samarbete mellan flera aktörer.

- Hur ser ni på betydelsen av samverkan i arbetet med att motverka och förebygga långvarig ogiltig skolfrånvaro?
- Hur samverkar er verksamhet med andra aktörer i arbetet med att motverka och förebygga långvarig ogiltig skolfrånvaro?